

Protocol Gedrag

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2
1. Uitgangspunten ‘normen en waarden’	2
2. Het klimaat van de school	3
3. Gedrag	3
Wat is gedrag?.....	3
Uiterlijk gedrag.....	3
Innerlijk gedrag.....	3
Bewust gedrag.....	3
Onbewust gedrag	4
Gewenst gedrag	4
Gedragsregels als preventieve functie	4
4. Gedragsregels binnen de school	5
Gedragscode (voorkomen van ongewenst gedrag) m.b.t. onderwijzend personeel.....	5
Afspraken op de scholen binnen CBO De Greiden.....	6
5. Ongewenst en onacceptabel gedrag	8
Pestgedrag.....	9
Grenzen	9
6. De contactpersoon en de kindercoach	10
De kindercoach.....	10
Wat doet een kindercoach?	10
Aanvraag via het zorgteam.....	10
7. Methoden gedrag binnen de stichting	11
8. Beleid Time out, Schorsing en Verwijzing	12
Inleiding	12
Onder onveilige situaties wordt verstaan:	12
Onder storing van een doorlopend leerproces kan worden verstaan:	12
Bijlagen	12
Bijlage 1: Protocol time-out /schorsing/verwijzing CBO De Greiden in stappen	13
Bijlage 1A: Voorbeeldbrief aan ouders inzake schorsing	17
Bijlage 1B: Voorbeeldbrief aan ouders inzake verwijzing	18
Bijlage 2 Protocol Pestgedrag.....	19
Bijlage 3: Gedragscode ‘Voorkomen van ongewenst gedrag’	24
Bijlage 4: Theorieën.....	27
Bijlage 5: Handelingsadviezen m.b.t. opvallend gedrag.....	30

Inleiding

Dit protocol is opgesteld binnen CBO De Greiden. In het protocol staan duidelijke richtlijnen en adviezen om leerlingen op het gebied van gedrag zo goed mogelijk te begeleiden.

Het protocol draagt bij aan een adequate omgang met leerlingen met gedragsproblematiek.

In het protocol staat beschreven welke stappen de school neemt en op welk moment wij van ouders/verzorgers wat verwachten. Ook worden de omgangsregels beschreven die door de leerlingen en leerkrachten zijn opgesteld en waar de hele school zich aan houdt. In ons protocol staat informatie over opvallend (afwijkend) gedrag, hiermee willen we duidelijk maken waar bepaald gedrag door kan ontstaan. Gedrag is een uiting van emotie en wordt bewust en onbewust geuit. Ongewenst gedrag zoals o.a. pesten komt helaas op iedere school voor, ook bij ons. Het is een probleem dat wij onder ogen zien en op onze scholen serieus aan willen pakken. Op de meeste scholen is een pestprotocol aanwezig (zie ook bijlage), een mooie gedachte is dat we dit protocol zelden nodig zouden hebben vanwege onze aanpak en duidelijk afspraken die we opgenomen hebben in dit huidige gedragsprotocol.

1. Uitgangspunten 'normen en waarden'

Op de scholen binnen CBO de Greiden is iedereen die de grondslag van de school respecteert welkom, ongeacht de maatschappelijke, culturele of levensbeschouwelijke achtergrond. Binnen de stichting streven wij naar een ontmoetingsplek voor iedereen. Een ontmoetingsplek waar leerlingen, ouders en medewerkers zich veilig voelen en gerespecteerd weten. De leerlingen leren er van jongeren af aan op een goede manier met anderen om te gaan. Leerlingen ontwikkelen op deze wijze respect en weerbaarheid. Leerlingen hebben deze positieve eigenschappen nodig om zich te kunnen handhaven in onze veelzijdige samenleving. De Stichting CBO de Greiden kiest ervoor een stichting te zijn die op vele manieren, maar vooral door het geven van kwalitatief goed onderwijs, een bijdrage wil leveren aan het welzijn en welbevinden van alle leerlingen, ouders, verzorgers en leerkrachten.

Uitgangspunten zijn:

- Inspelen op de individuele ontwikkeling en behoeften van de leerling
- Het optimaal ontwikkelen en benutten van de algemene, cognitieve en expressieve vaardigheden van de leerlingen
- Een goed evenwicht tussen kennisverwerving, creatieve en sociale vorming
- Alle leerlingen voelen zich veilig en kunnen zich op eigen wijze ontwikkelen
- Er vindt een goede interactie plaats tussen leerlingen en leerkrachten
- Waarde en normen nemen een belangrijke plaats in
- Taken en verantwoordelijkheden worden vorm gegeven in goede samenwerking met ouders
- Er wordt waarde gehecht aan open communicatie

2. Het klimaat van de school

Veel mensen beseffen dat de sfeer waarin een leerling opgroeit van groot belang is om een volwaardig mens te worden. Wij streven daarom naar een vriendelijk en veilig klimaat met orde en regelmaat. Pas als de leerling zich veilig voelt kan het zich ontwikkelen. Rust en regelmaat geven de leerling kansen. Samen met ouders speelt de school een belangrijke rol in de ontwikkeling van de leerling op lichamelijk en geestelijk gebied. De school neemt daarmee een stuk van de opvoeding voor haar rekening. We willen met ons onderwijs nauw aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van elke leerling. Uitgaande van de kinderlijke belevingswereld zal de school de leerling helpen bij het inzichtelijk maken van die wereld en de wereld van de leerling verbreden en verdiepen. De school tracht gelijke kansen voor iedereen te bewerkstelligen door leerlingen met welke achtergrond dan ook als gelijkwaardig te beschouwen. Volledige acceptatie is nodig om aan te kunnen sluiten bij de ervarings- en belevingswereld van de leerlingen. Zo is het mogelijk om voor zowel leerlingen, leerkrachten als ouders een herkenbaar klimaat te scheppen, waarbinnen een optimale ontwikkeling mogelijk wordt.

3. Gedrag

Voordat we over omgangsvormen en gedragsregels kunnen spreken, is het belangrijk om eerst aandacht te besteden aan de betekenis van gedrag en de verschillende vormen van gedrag.

Wat is gedrag?

De eenvoudigste omschrijving daarvoor is: ***alles wat mensen doen of juist niet doen***. In feite is alles dus gedrag. Je kunt je niet, niet gedragen. Er is wel een onderscheid te maken. Het eerste onderscheid betreft het verschil tussen uiterlijk en innerlijk gedrag, waarbij we onderscheid maken tussen bewust en onbewust gedrag.

Uiterlijk gedrag

Uiterlijk gedrag is waarneembaar. Je kunt het waarnemen met een van je zintuigen. Uiterlijk gedrag laat zich verder onderverdelen in: *verbaal* en *non-verbaal of motorisch* gedrag. Het eerste betreft alle uitingen in de vorm van taal, de rest betreft zaken als oogbewegingen, intonatie, mimiek, klankkleur, lichaamshouding, stemvolume, gebaren enzovoort.

Innerlijk gedrag

Innerlijk gedrag is niet direct waarneembaar. Het betreft gedachten (*cognitief* gedrag) en gevoelens (*emotioneel* gedrag). Heel veel van dit gedrag komt nooit naar buiten. Er wordt veel meer niet gezegd dan wel. Heel veel gevoelens worden niet geuit, worden ingeslikt, opgekropt of gekoesterd. Daarmee zijn ze weliswaar niet zichtbaar geworden, maar beïnvloeden ze ons wel.

Bewust gedrag

De mentale toestand van een persoon die in staat is tot waarnemen en ervaren, het reageren op stimuli, gevoelens en emoties, gedachten, ideeën, plannen en voorstellingen en die beseft heeft van dit alles. Bewust gedrag bestaat uit handelingen, die opzettelijk worden uitgevoerd.

Onbewust gedrag

Onbewust gedrag bestaat uit onbewust handelen wat we ook wel reflexen noemen. Een reflex is een automatisch gestuurde handeling die we niet bewust aansturen. Onder onbewuste handelingen wordt ook gerekend het spontane gedrag, zoals het spontaan in huilen uitbarsten of plotseling boos tegen iemand uitvallen. Van uit zo'n boze uitval kun je vaak opmaken dat er meer aan de hand is. Het zou heel goed kunnen dat emoties en gedachten onbewust nog doorwerken bij die persoon. Een bekend voorbeeld is de freudiaanse vergissing.

Gewenst gedrag

Binnen de stichting interpreteren we gewenst gedrag als gedrag dat een positieve uitwerking heeft op de leerling zelf en de ander. Het gedrag is niet storend voor de omgeving en voor de leerling zelf.

Ter bevordering van gewenst gedrag zijn de volgende punten van belang:

- We hanteren schoolregels; bij de start van een schooljaar worden deze besproken en uitgelegd (elke school heeft zijn eigen regels opgesteld die opgenomen zijn in dit protocol of waarnaar verwezen wordt)
- De leerkracht en de leerlingen stellen ieder schooljaar samen een aantal regels vast
- In het gedragsprotocol ligt vast wat de schoolregels zijn waaraan ieder teamlid, leerling en ouder zich dient te houden.
- De leerkrachten houden toezicht bij het binnenkomen en verlaten van de school, en tijdens de speeltijd en pauzes
- De leerkracht blijven zich scholen wat betreft het pedagogisch klimaat, op de eigen studiedag of door middel van een cursus
- Op school hebben we een contactpersoon, bij wie leerlingen en ouders terecht kunnen
- Bij uitingen van gedrag waarover wij ons zorgen maken, nemen wij in een zo vroeg mogelijk stadium contact op met de ouders
- We nodigen de ouders steeds weer uit hun zorgen op dit punt in een zo vroeg mogelijk stadium met ons te delen
- We voeren preventief overleg met de ouders bij dreigend pestgedrag. Ondersteuning van schoolmaatschappelijk werk of verwijzing naar training sociale vaardigheid is altijd bespreekbaar.
- Op school ligt dit gedragsprotocol ter inzage. Ouders kunnen met de inlogcode het protocol ook lezen op de website van CBO De Greiden,

Gedragsregels als preventieve functie

Het doel van gedragsregels betreffende leerling en leerkrachten is het duidelijk maken welk gedrag er op school gewenst is, ten einde een gezond schoolklimaat te handhaven voor alle betrokkenen. Het doel van de gedragsregels betreffende de relatie leerkracht-leerkracht is het streven naar een harmonieuze sfeer, waarbij iedere leerkracht zich zo veilig voelt binnen het team, dat hij/zij ongewenst gedrag durft te melden. Ter bevordering van gewenst gedrag zijn de volgende punten van belang:

4. Gedragsregels binnen de school

Gedragsregels vormen een leidraad voor gedrag tussen leden van CBO De Greiden-gemeenschap onderling en zijn ook een toetssteen bij overreding van de regels. Zowel bij onderwijspersoneel, leerlingen, als ouders groeit de behoefte aan duidelijke regels en kaders. Ontwikkelingen in de maatschappij, herwaardering van waarden en normen, pijnlijke incidenten et cetera vormen vaak de aanleiding voor scholen om (gedrags) regels op te stellen. De stichting vindt het zelf ook van belang om in preventieve zin gedragsregels op te stellen en zich aan de gedragscode personeel te houden.

Binnen de stichting gelden 7 gedragsregels voor een ieder die werkt voor/op/aan CBO de Greiden. De zeven gedragsregels zijn:

1. Wij accepteren elkaar zoals we zijn, in geslacht, geaardheid, geloof en ras; wij respecterende persoonlijke levenssfeer van een ander;
2. Wij onthouden ons van elke vorm van pesten, agressie en geweld.
3. Wij gaan behoedzaam om met de eigendommen van een ander en wij dragen er mede zorg voor;
4. Wij respecteren de mening van een ander en wij dringen onze mening niet op
5. Wij handelen conform gemaakte afspraken en komen deze na
6. Wij houden de eigen deskundigheid op peil en dragen zorg voor een permanente persoonlijk ontwikkeling;
7. Wij houden ons aan de gedragscode "voorkomen van ongewenst gedrag" en zien er op toe de collega's dat ook doen

Regels zijn nodig. Regels worden (deels in overleg met ouders en leerlingen) opgesteld. Elke school heeft zijn eigen gedragsregels opgesteld.

Gedragscode (voorkomen van ongewenst gedrag) m.b.t. onderwijzend personeel

In tegenstelling tot andere beroepsgroep bestaat er voor het onderwijs een centrale, algemene geldende gedragscode of beroepscode. Een volwaardige gedragscode bevat ook gedragsregels voor bijvoorbeeld taalgebruik, kledinggedrag en social media. Een gedragscode is een geheel van afspraken over het gedrag van mensen in een bepaalde sociale situatie. Het gezamenlijk ontwikkelen van een gedragscode is een praktische maatregel naar een veilig en prettig leefklimaat op school. De gedragscode van CBO De Greiden is in dit protocol als bijlage opgenomen (zie bijlage 3).

Afspraken op de scholen binnen CBO De Greiden

De leerkracht en de leerling t.o.v. elkaar:

- We behandelen elkaar begripvol
- We spreken positief over elkaar
- We spreken onbevooroordeeld over elkaar
- We hebben een open, rustige verstandhouding met elkaar
- De leerkracht motiveert de leerling
- De leerkracht zet zijn/haar invloed ten positieve in
- De leerkracht geeft de leerling de ruimte om zich te kunnen ontwikkelen
- De leerkracht omgeeft de leerling met zorg
- We maken problemen bespreekbaar
- De leerkracht draagt zorg voor een veilige omgeving.

De leerkracht en ouders t.o.v. elkaar:

- We zien elkaar als partner bij de begeleiding / opvoeding van de leerlingen. De ouder blijft eerst verantwoordelijk
- We stellen vertrouwen in elkaar
- We behandelen elkaar respectvol, begripvol en correct
- We tonen belangstelling, zonder nieuwsgierig te zijn
- We spreken positief over elkaar en accepteren geen dreigende houding. Hieronder verstaan we o.a. schelden en agressief praten
- We maken problemen bespreekbaar
- De leerkracht streeft ernaar een goed visitekaartje van de school te zijn

De leerkracht t.o.v. collega's:

- Accepteert de ander en geeft vertrouwen
- Is eerlijk naar de ander
- Houdt zich verre van roddel en geeft daartoe geen gelegenheid
- Maakt zaken bespreekbaar wanneer hem/haar iets dwars zit
- Komt afspraken na
- Respecteert de mening van de collega
- Een leerkracht geeft een collega de ruimte, wanneer die dat nodig heeft
- Stelt zich lerend op t.o.v. de collega
- Te alle tijden en in alle situaties is de leerkracht zich bewust van zijn professionaliteit en handelt daarnaar

De ouders en leerlingen t.o.v. elkaar:

We spreken geen kwaad over elkaar
We spreken onbevooroordeeld over elkaar
We behandelen elkaar begripvol
De ouder bemoeit zich niet met ruzies of onenigheden op het schoolterrein, behalve als leerkrachten niet aanwezig zijn
De ouder gedraagt zich zorgzaam en verantwoordelijk voor leerlingen bij excursies schoolreisjes e.d.
We hebben een open, rustige houding t.o.v. elkaar.

De ouder t.o.v. andere ouders

Is zich bewust dat ieder leerling voor zijn/haar ouder(s) zeer dierbaar is
Beseft dat ouders eerstverantwoordelijk zijn voor hun eigen kind
Spreekt geen kwaad over de ander en laat dit andere ouders ook niet toe
Tracht zich op zijn/haar wijze in te zetten voor het welzijn van de leerlingen
Neemt eigen verantwoording in het bespreekbaar maken van problemen en verschuilt zich daarbij niet achter anderen;

De leerling t.o.v. andere leerlingen

Respecteert iedere leerling
Spreekt positief over en met anderen
Speelt met andere leerlingen zonder te duwen, trekken en schoppen (ook al is het maar een geintje want vaak begint pestgedrag en ruzie juist met zo'n geintje. Een geintje moet kunnen....maar dan zonder geduw, getrek en gesjor aan elkaar)

5. Ongewenst en onacceptabel gedrag

Onacceptabel gedrag is gedrag dat schade toebrengt aan andere mensen of aan de omgeving. Het is goed om in gedachte te houden dat leerlingen het doorgaans goed willen doen als ze het kunnen. De school wil een veilige omgeving bieden, waarin kinderen, ook op het gebied van gedrag, zich kunnen ontwikkelen. Het spreekt voor zich dat ongewenst gedrag (ook taalgebruik) onacceptabel is en aangepakt wordt.

Sommige vormen van onacceptabel gedrag zijn voor iedereen duidelijk: o.a. discriminatie, bedreigingen, pesten, roddelen, handtastelijkheden, allerlei vormen van lichamelijk en geestelijk geweld. Onacceptabel gedrag komt meestal voort uit een vorm van frustratie. Het is daarom belangrijk om samen met de leerling te onderzoeken waar het negatieve gedrag vandaan komt. Achtergronden (opvoeding, omgevingsinvloeden en aangeboren beperkingen).

Het niet aan de regels kunnen houden, moeite hebben met luisteren of instructies verkeerd interpreteren kan met verscheidene factoren te maken hebben. Omgeving-, persoonlijkheid- en genetische factoren spelen hierbij een rol.

Ook zien we regelmatig onacceptabel gedrag bij leerlingen met een diagnose of kenmerken van een diagnose. Een diagnose kan beperkingen met zich meebrengen waarbij gedrag als onacceptabel wordt geïnterpreteerd. In de bijlage zijn handelingsadviezen opgenomen met betrekking tot leerlingen met een diagnose of leerlingen die kenmerken van een bepaalde diagnose tonen. Binnen de stichting hebben alle scholen het boek “ Gedragsproblemen in de klas” van Anton Horeweg (www.gedragsproblemenindeklas.nl) aangeschaft. Dit boek biedt leerkrachten een praktisch overzicht van gedragsproblemen en gedrags- en ontwikkelingsstoornissen die je bij leerlingen in de klas kunt tegenkomen en hoe je hiermee om kunt gaan.

Er wordt onder andere geschreven over ODD (Oppositioneel Defiant Disorder), een gedragsstoornis met negativisme, vijandigheid en uitdagend gedrag bij basiskenmerken. Dat manifesteert zich onder andere in het zich niet aan de regels kunnen houden, ongehoorzaam zijn of uitgestelde gehoorzaamheid. Leerlingen met een pervasieve ontwikkelingsstoornis worden nog wel eens verkeerd begrepen. Als de leerkracht zegt “schudt de handen eens uit de mouw ” is de leerling geneigd dit letterlijk te doen.

Ook leerlingen met een concentratiestoornis, zoals de leerlingen met de diagnose ADHD of ADD, houden zich regelmatig onbewust niet aan de regels. Stilzitten en opletten kost hen extra energie. Ook hebben we op school te maken met cognitieve problemen die geuit worden in gedragsproblematiek. Een leerstoornis als dyslexie en dyscalculie brengt een hoop frustraties te weeg. Als deze problematiek onvoldoende onderkend wordt, is de kans groot dat de leerling internaliserend of externaliserend gedrag vertoont. Het gaat niet altijd om individuele leerlingen met specifieke problemen. Het zich niet aan de regels kunnen houden kan ook te maken hebben met kenmerken van de thuissituatie van een leerling, waarin het niet geleerd heeft zich aan regels te houden. Soms kijkt een kleuter die groep 1 binnen komt vreemd op als de leerkracht zegt: “Dat mag niet”. Dat is deze kleuter niet gewend. Verwennen en gedogen maken het de leerkracht niet

gemakkelijk. Het gedrag van de leerkracht kan ook veel invloed hebben op de wijze waarop de leerling zich gedraagt.

Pestgedrag

Ook pestgedrag valt vanzelfsprekend onder onacceptabel gedrag. Pesten is gedrag waarbij iemand herhaald en gedurende langere tijd door anderen bejegend wordt op momenten die leiden tot fysieke en/of psychisch lijden. Dit kan variëren van woordgrapjes tot structureel geweld en/of afpersing. Onder pestgedrag valt ook het zogenaamde digitaal pesten; cyberpesten via internet of mobiele telefoon. Steeds meer leerlingen gaan gebukt onder dergelijke pesterijen. In de bijlage 2 is een protocol pesten toegevoegd.

Grenzen

Een leerling die bij voortduring de grenzen vergaand overschrijdt, heeft recht om geholpen te worden. Wat we hiermee bedoelen is niet eenvoudig aan te geven. Aan de hand van een aantal voorbeelden maken we duidelijk waar we dan aan kunnen denken:

- Net binnengekomen vierjarigen slaan of bijten andere leerlingen
- Leerlingen passen andere vormen van fysiek geweld toe
- Leerlingen luisteren systematisch niet naar leerkrachten, medewerkers en andere volwassenen op school, of lopen weg
- Leerlingen bezondigen zich aan schelden, treiteren, spugen, middelvinger opsteken en andere uitingen van minachting
- Leerlingen bedreigen andere leerlingen (ik zal je...) of wachten ze daadwerkelijk op
- Leerlingen chanteren (iemand iets afdwingen door ergens mee te dreigen)

6. De contactpersoon en de kindercoach

Wat is een contactpersoon

Op iedere school is een contactpersoon. Officieel verwijst een contactpersoon alleen naar één van de vertrouwenspersonen. Bij leerlingen kan hij/zij luisteren naar wat er speelt en samen met de leerling kijken wat er gedaan kan worden om een eventueel probleem op te lossen. De contactpersoon kan de leerling in contact brengen met een leerkracht, IB-er of hulpverlener. In de schoolgids staat de contactpersoon vermeld. Een contactpersoon kan ingeschakeld worden wanneer een leerling te maken krijgt met ongewenst gedrag (zie hoofdstuk 3 “gedrag”) of wanneer de leerling niet lekker in zijn vel zit, bijvoorbeeld door de thuissituatie, of doordat er iets vervelends heeft plaatsgevonden, zoals bijvoorbeeld:

- Overlijden van een dierbare persoon
- Ruzie tussen ouders
- Ruzie met broer (s) of zus (sen)

De kindercoach

In het geval dat een leerling meer behoefte heeft aan ondersteuning kan er hulp binnen de stichting aangevraagd worden. Binnen de stichting bieden we de mogelijkheid om leerlingen op sociaal/emotioneel gebied extra ondersteuning te geven met behulp van een kindercoach. Deze kan ingeschakeld worden, wanneer de eigen leerkracht niet in staat is de leerling met een specifieke hulpvraag voldoende steun te bieden binnen de reguliere tijd. Als leerlingen niet lekker in hun vel zitten of als het even niet lekker gaat, is het belangrijk dat zij ook op school de mogelijkheid hebben om aan iemand (buiten de leerkracht om) hun verhaal te doen. Als leerlingen niet kunnen leren omdat zij geblokkeerd zijn door bewuste en onbewuste gevoelens is het goed dat de leerling ook op dit gebied aandacht krijgt. Bovendien groeien de resultaten als een leerling lekker in zijn vel zit.

Wat doet een kindercoach?

Bij kindercoaching gaan we er vanuit dat een leerling een goede reden heeft om zich zo te gedragen zoals het doet. Niet het probleem staat centraal, maar de autonomie van de leerling om met de klacht om te gaan. Het eigen potentieel wordt aangesproken, leerlingen zoeken eigen oplossing en mogelijkheden op hun weg. Een leerling heeft geen probleem, maar heeft iets te leren. Samen met de kindercoach verkent de leerling het knelpunt waardoor een positieve ontwikkeling is gestagneerd; het krijgt ruimte en handvatten om op een eigen unieke wijze anders te leren omgaan met dat wat het belemmert. De kindercoach begeleidt en ondersteunt het proces. Ouders zijn in dit proces een onmisbare hulpbron en worden nauw betrokken bij de coaching.

Aanvraag via het zorgteam

Aanvraag voor kindercoaching kan aangevraagd worden via het zorgteam. Deze ondersteuning kan drie maal per leerling aangeboden worden. Indien er na drie sessies behoefte is aan meer hulp kan de kindercoach doorverwijzen naar andere hulpverlening. De school wordt mondeling en/of schriftelijk op de hoogte gehouden (procesbeschrijving).

7. Methoden gedrag binnen de stichting

Binnen CBO De Greiden hanteren we verschillende methodes die aansluiten bij de visie vanuit dit protocol. Methodes, trainingen en leefstijlen zoals Kanjertraining, Rots en water, Goldstein, Leefstijl en Somoe richten op de sociale emotionele ontwikkeling van leerlingen. Door verhalen en oefeningen krijgen de leerlingen inzicht in hun eigen gedrag en dat van een ander. Leerlingen leren omgaan met gevoelens.

Belangrijke aspecten: ontwikkelen van meer zelfkennis (zelfreflectie), leren meer voor jezelf op te komen, zichtbaarder te worden, assertiever te zijn en grenzen te leren stellen, zelfvertrouwen, veiligheidsgevoel en communicatieve vaardigheden vergroten.

Leerkrachten binnen onze stichting zijn of worden geschoold m.b.t. de Kanjertraining. Vanuit de stichting wordt ook 1x per jaar voor leerlingen uit de bovenbouw (groep 6 t/m 8) sociale vaardigheidstraining aan geboden. Deze training is gebaseerd op de uitgangspunten van de Goldstein-training en wordt op integratieve wijze aangeboden. Coby Wille verzorgt deze training, meestal in samenwerking met een andere deskundige.

De doelstellingen :

- . Het leren bewaken van eigen grenzen
- . Het leren omgaan met grenzen van anderen
- . Het vergroten van communicatieve vaardigheden
- . Het verhogen van assertiviteit en weerbaarheid
- . Het vergroten van zelfbeheersing, zelfvertrouwen en zelfreflectie

8. Beleid Time out, Schorsing en Verwijzing

Inleiding

Soms ontstaan er op school situaties die lijken uit te draaien op een time out, schorsing en/of verwijzing van leerlingen. Om diverse redenen zijn scholen erg terughoudend hiermee. Toch zal het zo nu en dan nodig zijn. Het bijgevoegde "Protocol Time-out/Schorsing/Verwijzing" is een leidraad voor zulke situaties.

Het team van de school is deskundig in het begeleiden van leerlingen met onaangepast gedrag. Gedrag is een uiting van emoties die bewust of onbewust getoond wordt. Belangrijk is te kijken naar de achterliggende oorzaken, waar komt het gedrag vandaan en hoe kunnen wij op school omgaan met het speciale, opvallende gedrag. Met deze gegevens gaan we planmatig aan de slag. Afspraken worden vastgelegd in een handelings- en/of groepsplan. Op deze wijze kan er gewerkt worden aan doelen op korte en lange termijn.

Indien gedrag van een leerling de veiligheid van andere leerlingen en/of leerkracht in gevaar brengt en/ of een doorlopend onderwijsproces voor de groep stagneert, treedt het protocol time-out/schorsing/verwijzing in werking. In extreme situaties kan van de stappen in dit protocol worden afgeweken. (zie notitie **incidentele schorsing**)

Onder onveilige situaties wordt verstaan:

- Fysieke en mentale dreiging
- Heftige verbale uitbarstingen
- Heftig emotioneel gedrag, zoals bv. huilbui, driftbui, vernieling van materialen
- Niet corrigeerbaar, koppig gedrag; bv. Bij weigering van opdrachten, gedragscorrecties.....

Onder storing van een doorlopend leerproces kan worden verstaan:

Gedrag dat de groepsleerkracht bij herhaling stoort in het lesgeven, bijvoorbeeld wanneer hij/zij gestoord wordt bij het geven van instructie en uitleg. Ook indien de leerling herhaald ruis veroorzaakt in de groep, in een dergelijke mate dat het leerproces structureel beïnvloed wordt. Hierbij gaan we er vanuit dat er eerst een analyse is gemaakt, waarbij gekeken wordt naar de achterliggende oorzaken van het gedrag en op grond van deze informatie hulp is geboden.

Het protocol is in stappen uitgewerkt (zie bijlage 1)

Bijlagen

[Bijlage 1: Protocol time-out /schorsing/verwijzing CBO De Greiden in stappen](#)

[Bijlage 1A: Brief aan ouders inzake schorsing](#)

[Bijlage 1B: Brief aan ouders inzake verwijzing](#)

[Bijlage 2 Protocol Pestgedrag](#)

[Bijlage 3: Gedragscode 'Voorkomen van ongewenst gedrag'](#)

Bijlage 1: Protocol time-out /schorsing/verwijzing CBO De Greiden in stappen

OMSCHRIJVING VAN DE STAPPEN.	Betrokkenen.	Dossiervorming.	Informereren. Wie en Hoe? Pag. 1
Probleemgedrag:			
<p>STAP 1: <u>groepsafspraken maken / schoolregels oprissen</u> Opstellen van omgangsafspraken met de groep.</p>	Team Leerlingen	Poster in lokaal Schoolgedrags- regels	Team (schriftelijk) Leerlingen zichtbaar op school Alle ouders (schriftelijk)
<p>STAP 2: <u>1° persoonlijk gesprek met de leerling</u> Als een leerling na enkele malen te zijn aangesproken het ongewenste gedrag nog steeds vertoont, voert de leerkracht met de leerling op een rustig moment (niet meteen na een confrontatie) een gesprek waarbij de leerling gewezen wordt op zijn/haar gedrag. De leerling wordt in de gelegenheid gesteld zijn/haar visie te geven. De leerkracht geeft duidelijk aan wat hij/zij van de leerling verwacht. Er wordt een verslag gemaakt waarin de afspraken zijn vastgelegd.</p>	Leerkracht Leerling Ib-er	Verslagen (logboek) in persoonlijk leerlingdossier. (ParnasSys)	Team (mond.) ouders
<p>STAP 3: <u>2° persoonlijk gesprek met de leerling + ouders inlichten</u> Als na het 1° gesprek (omschreven bij stap 2) het gedrag niet stopt komt de leerling voor een 2° keer voor een gesprek met de leerkracht. De leerkracht neemt n.a.v. het verslag de afspraken door. Er worden opnieuw afspraken gemaakt en een verslag gemaakt. Tevens wordt aan de leerling duidelijk gemaakt dat de ouders het verslag van</p>	Leerkracht Leerling Ib-er	Verslagen in persoonlijk leerlingdossier. (ParnasSys)	Team (mond.) De ouders ontvangen het verslag met de afspraken.

dit gesprek ontvangen, met de vermelding dat bij herhaling van het gedrag een derde gesprek volgt met de ouders erbij.			
--	--	--	--

OMSCHRIJVING VAN DE STAPPEN.	Betrokkenen.	Dossiervorming.	Informereren. Wie en Hoe?	Pag. 2
Time out				
<p>STAP 4: <u>Time-out</u> Soms wordt beslissing genomen om de leerling een time out te geven. De leerling wordt in zo'n geval een periode uit de klas of uit de ruimte, waar het de leerling zich op dat moment bevindt, verwijderd. In de andere ruimte kan de leerling tot rust komen en hierdoor wordt de groep niet meer belast met het opvallende gedrag van de leerling. Samen met de leerkracht of IB-er wordt er naar een oplossing gezocht. De aanpak is er op gericht dat de leerling weer positief terug kan keren in de groep en verder kan deelnemen aan de activiteiten. Indien er sprake is van een situatie/gemoedstoestand waarbij de leerling niet kan terugkeren naar de groep worden de ouders ingelicht (zie incidentele schorsing).De ouders worden gebeld (door de directeur of de ib-er) m.b.t. de leerling die uit de groep is verwijderd. Het preventief tijdelijk plaatsen van de leerling in een andere groep, noemen we geen time-out.</p>	<p>Leerkracht Directie Ib-er</p>	<p>Verslagen in persoonlijk leerlingdossier (ParnasSys)</p>	<p>Team (mond) Ouders</p>	
<p>Incidentele schorsing Op het moment dat de leerling onvoorzien zichzelf of de ander lichamelijk en/of mentaal wat aandoet, kan er een incidentele schorsing plaatsvinden. Dit betekent dat een leerling tijdelijk geschorst wordt, zonder dat de stappen in dit protocol zijn doorlopen. De school volgt na de schorsing de stappen 5 t/m 7.</p>	<p>Directeur Leerkracht/ IB-er Leerling/ Ouders Lid Zorgteam CBO De Greiden</p>	<p>Verslagen in persoonlijk leerlingdossier. (ParnasSys</p>	<p>Team.(mond.) Leerplichtambtenaar/bestuur (schriftelijk). Bij een schorsing langer dan een dag wordt inspectie op de hoogte gebracht.</p>	
<p>STAP 5: <u>1e gesprek met de ouders.</u> Een gesprek met de leerling, de ouders en naast de leerkracht de directeur van de school. Hierbij komen aan de orde: A. De eerste 3 stappen + gemaakte afspraken. B. Het gedrag dat als storend wordt ervaren. C. De ouders krijgen de kans hun visie op de zaak te geven. D. Er worden gezamenlijke afspraken gemaakt om herhaling te voorkomen. E. In het contact met andere ouders van leerlingen in de betrokken groep kan worden gesproken in algemene zin over wat er in en met een groep gebeurt als er sprake is van een onverwachte probleemsituatie.</p>	<p>Leerkracht Leerling Ouders Directeur</p>	<p>Verslagen in persoonlijk leerlingdossier. (ParnasSys)</p>	<p>Team (mond) Ouders wordt geadviseerd dit hele protocol met stappenplan te lezen zodat ze kunnen weten wat de volgende stappen worden als het gedrag niet verandert.</p>	

OMSCHRIJVING VAN DE STAPPEN.	Betrokkenen.	Dossiervorming.	Informereren. Wie en Hoe? Pag. 3
<p>STAP 6: <u>2e gesprek met de ouders(contract tekenen) + Zorgteam inlichten</u> Bij herhaling van het gedrag binnen 6 weken volgt opnieuw een gesprek gelijk aan stap 4. Naast de stappen A t/m D. komen er dan ook nog bij: F. Ondertekenen van de gemaakte afspraken door de ouders. Contract. G. Mededeling aan de ouders (mondeling en schriftelijk) dat het gevoerde gesprek doorgegeven wordt aan de zorgteam CBO De Greiden H. Er wordt melding gemaakt (mondeling en schriftelijk) dat bij herhaling van dezelfde problematiek het volgende gesprek met de ouders over schorsing van de leerling zal gaan.</p>	Leerkracht Ouders. Directeur Lid Zorgteam CBO de Greiden	Verslagen, mails, brieven en contract in persoonlijk leerlingdossier. (ParnasSys)	Team (mond.) Melding + verslag naar Zorgteam CBO De Greiden Verslag voor ouders + contract. (ondertekenen.)
<p>STAP 7: <u>3^e gesprek met de ouders met lid van het Zorgteam</u> Bij herhaling van het gedrag binnen 6 weken. De volgende zaken komen aan de orde tijdens dit gesprek: A. Het stappenplan 1 t/m 6 worden nagegaan om te controleren of die in de ogen van de school en de ouders plaats hebben gevonden. B. De ouders en de leerkracht worden in de gelegenheid gesteld hun verhaal te doen. C. De visie van school wordt toegelicht door de directeur. D. Er worden afspraken gemaakt, vastgelegd en ondertekend. E. De schorsingsprocedure wordt uitgelegd en er wordt gemeld dat schorsing zal plaatsvinden als dit gedrag zich binnen 6 weken herhaalt.</p>	Directeur. Leerkracht IB-er Ouders Lid Zorgteam CBO de Greiden.	Verslagen en brieven in persoonlijk leerlingdossier (ParnasSys)	Team. (mond.) Ouders middels verslag: ondertekening door ouders van gemaakte afspraken. + melding dat een volgend gesprek over schorsing c.q. overplaatsing zal gaan
<p>Schorsing</p>			
<p>STAP 8 Schorsing Wanneer blijkt dat de stappen 1 t/m 7 niet leiden tot gedragsverandering, gaan we over tot schorsing. De directeur meldt aan de ouders wat dit concreet inhoudt in de gegeven omstandigheid. 1. De leerling wordt m.i.v. de volgende werkdag, voor 2 schooldagen geschorst. Dit wordt mondeling en schriftelijk (zie bijlage 1A) medegedeeld. 2. De school zorgt ervoor dat het onderwijsproces doorloopt, zodat de leerling geen leerachterstand oploopt. 3. De directeur maakt ook schriftelijk melding aan de ouders dat ze binnen 3 dagen na de schriftelijke melding bezwaar kunnen aantekenen bij het bestuur. 4. Het bestuur neemt vervolgens een besluit dat schriftelijk wordt meegedeeld. Ouders kunnen in beroep gaan bij de klachtencommissie. De schorsing blijft van kracht. 5. Een schorsing kan een aantal keren plaatsvinden. 6. Na de 2^e schorsing vindt er een gesprek plaats met de ouders en een lid van het Zorgteam over de verwijzingsprocedure. (zie stap 9 en 10) 7. Na de 3^e schorsing gaan we over tot verwijzing (stap 9 of 10)</p>	Directeur. leerkracht IB-er Ouders Lid Zorgteam CBO De Greiden.	Verslagen en brieven/mails in persoonlijk leerlingdossier (ParnasSys)	Team.(mond.) De inspectie (bij langer dan 1 dag),leerplichtambtenaar en het bestuur worden schriftelijk ingelicht. De inspectie wordt ingelicht (bij langer dan 1 dag schorsing) via een formulier dat in het internet schooldossier (ISD) is opgenomen.

OMSCHRIJVING VAN DE STAPPEN.	Betrokkenen.	Dossiervorming.	Informereren. Pag. 4 Wie en Hoe?
Tijdelijke verwijzing			
<p>STAP 9 <u>Tijdelijke verwijzing naar een school binnen de Stichting</u> Bij herhaling van de schorsing, waarbij we zien dat dit middel geen effect heeft, kunnen we over gaan we over tot een tijdelijke verwijzing</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. De directeur/IB-er heeft met de ouders en de directeur van de ontvangende school een intake-gesprek, waarbij afspraken over en weer schriftelijk worden vastgelegd. Ouders ondertekenen het contract. 2. De leerling wordt voor ten hoogste 6 weken overgeplaatst naar de ontvangende school. Dit wordt schriftelijk bevestigd (zie bijlage 1B) 3. Wekelijks is er een evaluatiegesprek (persoonlijk of telefonisch) tussen de ontvangende school en de ouders. 4. Wekelijks is er ook een gesprek(persoonlijk of telefonisch) tussen de ontvangende en eigen school. 5. In de 5^e week van de overplaatsing volgt er een gesprek tussen de ouders , de ontvangende school en een lid van het Zorgteam. Tijdens dit gesprek wordt de afgelopen periode besproken en worden afspraken gemaakt over het vervolg na de 6^e week. 	<p>Directeur. leerkracht en IB-er van ontvangende school en de school waar de leerling is ingeschreven</p> <p>Ouders</p> <p>Lid zorgteam CBO De Greiden.</p>	<p>Logboek bijhouden in persoonlijk leerlingdossier (ParnasSys) van evaluatie van de tijdelijke verwijzingsweken.</p> <p>Brieven en contract met afspraken in persoonlijk leerlingdossier (ParnasSys)</p>	<p>Team oorspronkelijke school Team ontvangende school</p>
Definitieve verwijzing			
<p>STAP 10 <u>Definitieve verwijzing</u> <u>Mogelijkheden na week 6</u></p> <ol style="list-style-type: none"> A. De leerling blijft op de ontvangende school B. De leerling wordt teruggeplaatst op de 'eigen school'. C. De leerling wordt doorverwezen naar een andere vorm van onderwijs 	<p>Ouders Directeuren van beide scholen. Lid Zorgteam</p> <p>Toelatingscommissie SBO of Com. v. Adv) (cluster 3 en 4)</p>	<p>Verlagen Brieven in persoonlijk leerlingdossier (ParnasSys)</p>	<p>Team ontvangende en oorspronkelijke school (mond.)</p>
Verwijdering			
<p>STAP 11 <u>Verwijdering</u> Wanneer ouders en school niet tot overeenstemming komen over de verwijzing van de leerling en de school niet in staat is aan de ondersteuningsbehoefte van de leerling te voldoen, kan de school over gaan tot verwijdering. De school kan tot verwijdering overgaan, wanneer de leerling op een andere school is toegelaten. De school waar de leerling ingeschreven zit regelt deze overgang. Ouders kunnen binnen 6 weken bij het bestuur bezwaar aantekenen. School stuurt een aangetekende schriftelijke motivatie naar ouders en nodigt ouders uit voor een gesprek over het voornemen tot verwijdering.</p>	<p>Ouders Directeur Groepsleerkracht Inspectie voor het Onderwijs</p>	<p>Verlagen Brieven in persoonlijk leerlingdossier (ParnasSys)</p>	<p>Ouders (schriftelijk en aangetekend)</p> <p>Inspectie voor het onderwijs</p>

Bijlage 1A: Voorbeeldbrief aan ouders inzake schorsing

Aan de ouders/verzorgers van .....

Plaats, datum

Geachte ouders/verzorgers,

In navolging op het gesprek dat wij met u hebben gevoerd op ...../...../..... en na overleg met de groepsleerkracht/ib-er/directeur/zorgteam/bestuur dhr./mw. .... delen wij u hierbij mede dat uw zoon/ dochter.....met ingang van ..... tot uiterlijk .....is geschorst. Gedurende deze schorsing ontzeggen wij ..... de toegang tot de school.

De reden(en) die ten grondslag liggen aan deze schorsing zijn (ook mondeling toegelicht op .....) zijn:

.....
.....

* De genomen maatregelen met het oog op de schorsing zijn:

.....
.....

Hoogachtend,

namens het Bestuur van CBO de Greiden
(naam directeur + functie)

In afschrift aan:
Schoolbestuur
Leerplichtambtenaar
Onderwijsinspectie (bij langer dan 1 dag)

* (denk aan het meegeven huiswerkopdrachten, alternatieve opvang etc .).

De directeur maakt ook schriftelijk melding aan de ouders dat ze binnen 3 dagen na de schriftelijke melding bezwaar kunnen aantekenen bij het bestuur

Bijlage 1B: Voorbeeldbrief aan ouders inzake verwijzing

Aan de ouders/verzorgers van.....

Plaats, datum

Geachte ouders/verzorgers,

In navolging op het gesprek dat wij met u hebben gevoerd op ... /.../.... en na overleg met de groepsleerkracht /ib-er/directeur/zorgteam/ bestuur dhr./mw. ....delen wij u hierbij mede dat uw zoon/dochter met ingang van ..... wordt verwezen naar een andere school.

De reden (en) die ten grondslag ligt aan deze verwijzing is (ook mondeling toegelicht op ..../.../....)

.....
.....

In de komende weken vinden er een evaluaties plaats met de ib-er van de huidige school en de ib-er/directeur van de school waar uw kind ingeschreven wordt.

Alvorens het Bevoegd Gezag een besluit neemt aangaande uw bezwaar zult u worden gehoord.

Hoogachtend,
namens het Bestuur van CBO de Greiden,

(naam directeur + functie)

In afschrift aan:

Schoolbestuur

Leerplichtambtenaar (?)

Bijlage 2 Protocol Pestgedrag

We zien pesten als probleem voor alle direct betrokken partijen:

- leerlingen (gepeste leerlingen, pesters en de zwijgende groep),
- leerkrachten
- ouders/ verzorgers (hierna genoemd: ouders).

De school zet zich in om pestproblemen te voorkomen. Los van het feit of pesten wel of niet aan de orde is, wordt het onderwerp pesten met de leerlingen bespreekbaar gemaakt, waarna met hen regels worden vastgesteld.

Als pesten optreedt willen we dat leerkrachten (al dan niet in samenwerking met de ouders) signaleren en duidelijk stelling nemen.

Wanneer pesten ondanks alle inspanningen toch weer de kop opsteekt, beschikt de school over een directe aanpak.

Wanneer het probleem niet op de juiste wijze wordt aangepakt of de aanpak niet het gewenste resultaat oplevert, dan is de inschakeling van een vertrouwenspersoon nodig. De vertrouwenspersoon kan het probleem onderzoeken, deskundigen raadplegen en het bevoegd gezag adviseren. De namen van de vertrouwenspersonen staan vermeld in de schoolgids.

Cyberpesten

Bij het pesten wordt ook het cyberpesten bedoeld.

Het cyberpesten heeft invloed op de sfeer, omgang en dientengevolge prestaties op school.

(Cyber)pesten wordt door de school beschouwd, als onwerkbaar gedrag van leerlingen.

Leerlingen, die zich aan (cyber)pesten schuldig maken overtreden bewust de afgesproken gedragsregels.

Het is daarom een gezamenlijke verantwoordelijkheid van ouders en school om (cyber)pesten te voorkomen! De school licht leerlingen hierover voor en wijst op de gevaren en gevolgen. Het is belangrijk dat ouders (cyber)pesten ook veroordelen en hun leerlingen wijzen op de gevolgen en gevaren! Samen kunnen wij er op toezien om (cyber)pesten te voorkomen.

Tegen die leerlingen, die zich ondanks alle preventieve afspraken toch schuldig maken aan (cyber)pesten, zal de school maatregelen tegen treffen zoals omschreven in dit protocol.

Het probleem dat pesten heet:

De piek van het pesten ligt tussen 10 en 14 jaar, maar ook in lagere en hogere groepen wordt er gepest.

Een pestproject alleen is niet voldoende om een eind te maken aan het pestprobleem. Het is beter om het onderwerp regelmatig aan de orde te laten komen, zodat het ook preventief kan werken.

Pesten wat is dat?

We doen allemaal wel eens iets (al dan niet bewust) wat en ander niet bevalt.

Echter, wanneer de ander aangeeft dat dit moet stoppen en degene gaat toch door, dan spreken we van pesten.

Hoe willen wij daar mee omgaan?

Op school stellen we regelmatig een onderwerp in de groep aan de orde.

Onderwerpen als veiligheid, omgaan met elkaar, rollen in een groep, aanpak van ruzies, etc. worden besproken. Andere werkvormen zijn ook denkbaar, zoals: spreekbeurten, rollenspelen, regels met elkaar afspreken over omgaan met elkaar en groepsopdrachten.

Het voorbeeld van de leerkrachten (en thuis de ouders) is van groot belang.

Er zal minder gepest worden in een klimaat waar duidelijkheid heerst over de omgang met elkaar, waar verschillen worden aanvaard en waar ruzies niet met geweld worden opgelost, maar uitgesproken.

Agressief gedrag van leerkrachten, ouders en de leerlingen wordt niet geaccepteerd.

Leerkrachten en ouders horen duidelijk stelling te nemen tegen dergelijke gedragingen.

Een effectieve methode om pesten te stoppen of binnen de perken te houden, is het afspreken van regels voor de leerlingen.

Signalen van pesterijen kunnen o.a. zijn:

- altijd een bijnaam, nooit bij de eigen naam noemen
- zogenaamde leuke opmerkingen maken over een klasgenoot
- een klasgenoot voortdurend ergens de schuld van geven
- briefjes doorgeven
- beledigen
- opmerkingen maken over kleding
- isoleren
- buiten school opwachten, slaan of schoppen
- op weg naar huis achterna rijden
- naar het huis van het slachtoffer gaan
- bezittingen afpakken
- schelden of schreeuwen tegen het slachtoffer

Deze lijst kan nog verder worden uitgebreid: je kunt het zo gek niet bedenken of volwassenen en dus ook leerlingen hebben het bedacht.

Leerkrachten zijn daarom alert op de manier waarop leerlingen met elkaar omgaan en nemen duidelijk stelling wanneer bepaalde gedragingen hun norm overschrijden.

Steeds weer geldt hier: "Wat jij niet fijn vindt, doe dat ook niet bij een ander!"

Regels met betrekking tot het pesten

Regel 1:

Een belangrijke stelregel is dat het inschakelen van de leerkracht niet wordt opgevat als klikken. Vanaf de kleutergroep brengen we leerlingen dit al bij:

"Je mag niet klikken, maar...als je wordt gepest of als je ruzie met een ander hebt en je komt je er zelf niet uit, dan mag je hulp aan de leerkracht vragen."

Dit wordt niet gezien als klikken.

Regel 2:

Een tweede stelregel is dat een medeleerling ook de verantwoordelijkheid heeft om het pestprobleem bij de leerkracht aan te kaarten.

Alle leerlingen zijn immers verantwoordelijk voor een goede sfeer in de groep.

Regel 3:

Samenwerken zonder bemoeienissen

School en gezin halen voordeel uit een goede samenwerking en communicatie. Dit neemt niet weg dat iedere partij moet waken over haar eigen grenzen. Het is bijvoorbeeld niet de bedoeling dat ouders naar school komen om eigenhandig een probleem voor hun kind op te komen lossen. Bij problemen van pesten zullen de directie en de leerkrachten hun verantwoordelijkheid (moeten) nemen en indien nodig overleg voeren met de ouders. De inbreng van de ouders blijft beperkt tot het signaleren en aanreiken van informatie, tot het geven van suggesties aan de leerkracht en tot het ondersteunen van de aanpak van de school.

REGELS DIE GELDEN IN ALLE GROEPEN:

- Benader de ander zoals je zelf benaderd wil worden.
- Vertel het aan de juf of meester wanneer er iets gebeurt wat jij niet fijn of gevaarlijk vindt.
- We noemen elkaar bij de voornaam en gebruiken geen scheldwoorden;
- Ben je boos? Probeer er over te praten of ga anders naar de meester of de juf.
- Spullen van een ander kind behandel je met respect.
- Leerlingen die pesten zitten zelf in de nesten!
- Word je gepest of heb je ruzie? Praat er thuis ook over, houd het niet

- geheim. Is het opgelost? Dan kunnen we vergeven en vergeten.
- We luisteren naar elkaar en nemen de ander serieus.
  - Jij mag er zijn!
  - Op basisschool is iedereen welkom!

Toevoeging:

Leerlingen mogen in hun eigen groep een aanvulling geven op deze vastgestelde schoolregels in overleg met de leerkracht.

Die aanvulling wordt opgesteld door en met de groep, dit zijn de zogenaamde groepsregels.

Zowel schoolregels als groepsregels zijn zichtbaar in de klas opgehangen.

We bieden alle regels tegelijk aan en iedere groep kiest een regel van de maand en hangt deze goed zichtbaar op in het lokaal.

Ook kunnen we een regel, goed zichtbaar, in gangen van de school ophangen.

Aanpak van de ruzies en pestgedrag in vier stappen

Wanneer leerlingen ruzie met elkaar hebben en/of elkaar pesten proberen zij en wij:

STAP 1:

Er eerst zelf (en samen) uit te komen.

STAP 2:

Op het moment dat één van de leerlingen er niet uitkomt (in feite het onderspit delft en verliezer of zondebok wordt) heeft deze het recht en de plicht het probleem aan de meester of juf voor te leggen.

STAP 3:

De leerkracht brengt de partijen bij elkaar voor een verhelderend gesprek en probeert samen met hen de ruzie of pesterijen op te lossen en (nieuwe) afspraken te maken. Bij herhaling van pesterijen / ruzies tussen dezelfde leerlingen volgen sancties (zie bij consequenties).

STAP 4:

Bij herhaaldelijke ruzie/ pestgedrag neemt de leerkracht duidelijk stelling en houdt een gesprek met de leerling die pest /ruzie maakt. De consequenties treden in werking (zie vanaf fase 1) Observaties, incidenten, verslagen van gesprekken e.d. worden in ParnasSys vastgelegd. Leerkracht(en) en ouders proberen in goed overleg samen te werken aan een bevredigende oplossing. De leerkracht biedt altijd hulp aan de gepeste en begeleidt de pester, indien nodig in overleg met de ouders en/of externe deskundigen

---

Consequenties

a. De leerkracht heeft het idee dat er sprake is van onderhands (niet zichtbaar bijv. via, mail etc.) pesten.

In zo'n geval stelt de leerkracht een algemeen probleem aan de orde om langs die weg bij het probleem in de klas te komen.

b. De leerkracht ziet dat een leerling wordt gepest (of de gepeste of medeleerlingen komen het bij hem melden)

En vervolgens leveren stap 1 t/m 4 geen positief resultaat op voor de gepeste.

De leerkracht neemt duidelijk een stelling in.

De straf is opgebouwd in 5 fases; afhankelijk van hoelang de pester door blijft gaan met zijn/haar pestgedrag en geen verbetering vertoont in zijn/haar gedrag:

FASE 1:

- Een of meerdere pauzes binnen blijven;
- Nablijven tot alle leerlingen naar huis vertrokken zijn;
- Een schriftelijke opdracht zoals een stelopdracht over de toedracht en zijn of haar rol in het pestprobleem;
- Door gesprek: bewustwording voor wat hij met het gepeste kind uithaalt;
- Afspraken maken met de pester over gedragsveranderingen. De naleving van deze afspraken komen aan het einde van iedere week (voor een periode) in een kort gesprek aan de orde. Gesprekken worden altijd vastgelegd door de leerkracht.

FASE 2:

- Een gesprek met de ouders, als voorgaande acties op niets uitlopen. De medewerking van de ouders wordt nadrukkelijk gevraagd om een einde aan het probleem te maken. De school heeft alle activiteiten vastgelegd in de ParnasSys.

FASE 3:

- Bij aanhoudend pestgedrag kan deskundige hulp worden ingeschakeld zoals de Schoolbegeleidingsdienst, de schoolarts van de GGD of schoolmaatschappelijk werk. School kan ouders vragen om contact op te nemen met het gebiedsteam.

Fase 4:

- Bij aanhoudend pestgedrag kan er voor gekozen worden om een leerling tijdelijk in een andere groep te plaatsen, binnen de school. Ook het (tijdelijk) plaatsen op een andere school behoort tot de mogelijkheden.

Fase 5:

- In extreme gevallen kan een leerling geschorst of verwijderd worden (zie protocol Time-out/Schorsing/verwijzing)

BEGELEIDING VAN DE GEPESTE LEERLING:

- Medeleven tonen, luisteren en vragen: hoe en door wie wordt er gepest
- Nagaan hoe de leerling zelf reageert, wat doet hij/zij voor tijdens en na het pesten
- Huilen of heel boos worden is juist vaak een reactie die een pester wil uitlokken. De leerling in laten zien dat je op een andere manier kunt reageren
- Zoeken en oefenen van een andere reactie, bijvoorbeeld :je niet afzonderen;
- Het gepeste kind in laten zien waarom een kind pest;
- Nagaan welke oplossing de leerling zelf wil
- Sterke kanten van de leerling benadrukken
- Belonen (schouderklopje) als de leerling zich anders/beter opstelt
- Praten met de ouders van de gepeste leerling en de ouders van de pester(s)
- Het gepeste kind niet 'over' beschermen bijvoorbeeld naar school brengen of 'ik zal het de pesters wel eens gaan vertellen'. Hiermee plaats je het gepeste kind juist in een uitzonderingspositie, waardoor het pesten zelfs nog toe kan nemen

BEGELEIDING VAN DE PESTER:

- Praten; zoeken naar de reden van het ruzie maken/ pesten (baas willen zijn, jaloezie, verveling, buitengesloten voelen)
- Laten inzien wat het effect van zijn/ haar gedrag is voor de gepeste;
- Excuses aan laten bieden
- In laten zien welke sterke (leuke) kanten de gepeste heeft
- Pesten is verboden in en om de school: wij houden ons aan deze regel
- Straffen als de leerling wel pest – belonen (schouderklopje) als kind zich aan de regels houdt;

- Kind leren om niet meteen kwaad te reageren, leren beheersen, de 'stop-eerst-nadenken-houding' of een andere manier van gedrag aanleren
- Contact tussen ouders en school; elkaar informeren en overleggen. Inleven in de leerling; wat is de oorzaak van het pesten?
- Zoeken van een sport of club; waar de leerling kan ervaren dat contact met andere leerlingen wel leuk kan zijn;
- Inschakelen hulp; sociale vaardigheidstrainingen ; Jeugdgezondheidszorg; huisarts; GGD.
- Oorzaken van pestgedrag kunnen zijn:
  - Een problematische thuissituatie
  - Voortdurend gevoel van anonimiteit (buitengesloten voelen)
  - Voortdurend in een niet-passende rol worden gedrukt
  - Voortdurend met elkaar de competitie aangaan
  - Een voortdurende strijd om macht in de klas of in de buurt
- Adviezen aan de ouders van onze school

ADVIEZEN VOOR OUDERS VAN GEPESTE LEERLINGEN:

- Houd de communicatie met uw kind open, blij in gesprek met uw kind
- Als pesten niet op school gebeurt, maar op straat, probeert u contact op te nemen met de ouders van de pester(s) om het probleem bespreekbaar te maken
- Pesten op school kunt u het beste direct met de leerkracht bespreken
- Door positieve stimulering en zgn. schouderklopjes kan het zelfrespect vergroot worden of weer terug komen
- Stimuleer uw kind tot het beoefenen van een sport
- Steun uw kind in het idee dat er een einde aan het pesten komt.

ADVIEZEN VOOR OUDERS VAN PESTENDE LEERLINGEN:

- Neem het probleem van uw kind serieus
- Raak niet in paniek: elk kind loopt kans pester te worden
- Probeer achter de mogelijke oorzaak te komen
- Maak uw kind gevoelig voor wat het anderen aandoet
- Besteed extra aandacht aan uw kind
- Stimuleer uw kind tot het beoefenen van een sport
- Corrigeer ongewenst gedrag en benoem het goede gedrag van uw kind
- Maak uw kind duidelijk dat u achter de beslissing van school staat

ADVIEZEN VOOR ALLE ANDERE OUDERS

- Neem de ouders van het gepeste kind serieus
- Stimuleer uw kind om op een goede manier met andere leerlingen om te gaan
- Corrigeer uw kind bij ongewenst gedrag en benoem goed gedrag
- Geef zelf het goede voorbeeld
- Leer uw kind voor anderen op te komen
- Leer uw kind voor zichzelf op te komen
- Wanneer er op school iets is gebeurd en het is opgelost, kom er dan thuis niet op terug. Opgelost is opgelost!
- Denk er eens over na wat u zoal bespreekt aan tafel, bedenkt u zich dan dat leerlingen heel veel horen en opslaan!

Ondertekening voor akkoord:

Namens het team,

Naam:

Handtekening:

namens de medezeggenschapsraad

Naam:

Handtekening:

Gedragscode

“Voorkomen van ongewenst gedrag”

Inleiding

In tegenstelling tot andere beroepsgroepen (zoals de kinderopvang) bestaat er voor het onderwijs geen centrale, algemeen geldende gedragscode of beroepscode. Scholen en hun besturen zijn dus zelf aan zet. Veel scholen hebben al een pestprotocol en algemene gedragsregels voor in en om de school. Maar een volwaardige gedragscode bevat ook gedragsregels voor bijvoorbeeld taalgebruik, kledinggedrag en gsm- en internetgebruik.

Een *gedragscode* is een geheel van afspraken over het gedrag van mensen in een bepaalde sociale situatie. Het gezamenlijk ontwikkelen van een gedragscode is een praktische maatregel naar een veilig en prettig leefklimaat op school.

Gedragsregels vormen een leidraad voor gedrag tussen leden van de CBOdG-gemeenschap onderling en zijn ook een toetssteen bij overtreding van de regels. Zowel bij onderwijspersoneel, leerlingen als ouders groeit de behoefte aan duidelijke regels en kaders. Ontwikkelingen in de maatschappij, herwaardering van waarden en normen, pijnlijke incidenten et cetera vormen vaak de aanleiding voor scholen om (gedrags)regels op te stellen. De stichting vindt het zelf ook van belang om in preventieve zin gedragsregels op te stellen.

Binnen de stichting gelden 7 gedragsregels voor een ieder die werkt voor / op / aan cbo de Greiden. De 7 gedragsregels zijn:

1. wij accepteren elkaar zoals we zijn, in geslacht, geaardheid, geloof en ras; wij eerbiedigen de persoonlijke levenssfeer van een ander;
2. wij onthouden ons van elke vorm van pesten, agressie en geweld .
3. wij vernielen niets; wij gaan behoedzaam om met de eigendommen van een ander en wij dragen er mede zorg voor;
4. wij respecteren de mening van een ander en wij dringen onze mening niet op;
5. wij handelen conform gemaakte afspraken en komen deze na;
6. wij houden de eigen deskundigheid op peil en dragen zorg voor een permanente persoonlijke ontwikkeling;
7. wij houden ons aan de gedragscode ``Voorkomen van ongewenst gedrag`` en zien er op toe dat collega's dat ook doen.

Uitgangspunten van toepassing bij gedragscode Voorkomen van ongewenst gedrag

Hieronder onze uitgangspunten met betrekking tot het voorkomen van ongewenst seksueel gedrag.

Schoolcultuur/pedagogisch klimaat

- Het personeel onthoudt zich van seksistisch taalgebruik, seksueel getinte grappen, toespelingen en van een manier van aanspreken die door leerlingen en/of andere bij de school betrokkenen als seksistisch kan worden ervaren.
- Het personeel ziet er tevens op toe dat het bovenstaande niet gebezigd wordt tussen leerlingen onderling.
- Het personeel onthoudt zich van seksistisch getinte gedragingen, of gedragingen die door leerlingen en/of andere bij de school betrokkenen als zodanig kunnen worden ervaren en ziet er tevens op toe dat dergelijke gedragingen niet voorkomen tussen leerlingen onderling.
- Het personeel draagt er zorg voor dat binnen de school geen seksueel getinte affiches, tekeningen, artikelen, in bladen (o.a. schoolkrant) e.d. worden gebruikt of opgehangen die kwetsend kunnen zijn voor een bepaalde sekse.
- Het personeel is alert op de signalen van de leerlingen m.b.t. seksuele intimidatie.

Eén op één contacten leerkrachten – leerlingen

- Wanneer een leerling na schooltijd langer dan een kwartier op school wordt gehouden, worden de ouders/verzorgers en de directie op de hoogte gebracht.
- We gaan voorzichtig te werk als een kind alleen in de klas – moet – (na)blijven : (niet alleen met de leerling zijn/ klassendeur openhouden).
- Uit de aard van het docentschap vloeit de norm voort dat een leraar geen leerlingen mee naar huis neemt.
- We nemen de leerlingen, vooral de wat oudere, niet op schoot .
- We zijn voorzichtig met het fenomeen “stoeien”.

Troosten/belonen/feliciteren e.d. in de schoolsituatie

- De wensen en gevoelens van zowel leerlingen en ouders/verzorgers hieromtrent worden gerespecteerd. Leerlingen hebben het recht aan te geven wat ze prettig of niet prettig vinden.

Hulp bij aan-uit-omkleden

- Bij de kleuters komt het regelmatig voor, dat er geholpen moet worden bij het aan- en uitkleden. Bijvoorbeeld bij het naar het toilet gaan, omkleden bij gym, zwemmen en verkleden. Ook in hogere groepen kan dit nog een enkele keer voorkomen. Deze hulp behoort tot de normale taken van de betrokken groepsleerkracht. De leerkrachten houden hierbij rekening met de wensen en gevoelens van de leerlingen.
- Vanaf groep 5 is het wenselijk dat jongens en meisjes de gelegenheid hebben om zich afzonderlijk om te kleden.
- We komen als man, niet (onaangekondigd) in de meisjeskleedkamer.
we komen als vrouw, niet (onaangekondigd) in de jongenskleedkamer.

Eerste hulp

- Wanneer er eerste hulp wordt geboden waarbij de leerling zich moet ontkleden, moet er – indien mogelijk - naast de hulpgevende een derde aanwezig zijn. De leerling mag zelf aangeven wie dit is. Indien er hulp geboden moet worden bij ongevallen, ziek worden/zijn of anderszins, waarbij het schaamtegevoel van de leerlingen een rol kan spelen, wordt de uitdrukkelijke wens van de leerling gerespecteerd.

Buitenschoolse activiteiten

- Tijdens het schoolkamp slapen jongens en meisjes gescheiden. Verder is er de keus of de leerlingen zonder begeleiding slapen of dat de mannelijke begeleiding bij de jongens slaapt en de vrouwelijke begeleiding bij de meisjes.
- Tijdens het aan-, uit- en omkleden van de leerlingen worden de betreffende ruimtes uitsluitend door de leiding betreden na een duidelijk vooraf gegeven teken. Dit is uiteraard van toepassing als de situatie het vereist dat mannelijke begeleiding de ruimtes van de meisjes binnengaat en als vrouwelijke begeleiders de ruimtes van de jongens binnengaan. Op deze manier wordt rekening gehouden met het zich ontwikkelend schaamtegevoel bij jongens en meisjes.
- Jongens en meisjes maken gescheiden gebruik van douches.
- In principe gaat een begeleider niet alleen met een leerling op stap. Mocht dit toch noodzakelijk zijn, dan moet dit gemeld worden bij de directie en moet de reden en de tijdsduur aangegeven worden.

Richtlijnen gebruik Sociale media

- Medewerkers delen kennis en andere waardevolle informatie.
- Bij onderwijs onderwerpen maken medewerkers duidelijk of zij op persoonlijke titel of namens de stichting publiceren.
- Medewerkers van de stichting publiceren geen vertrouwelijke informatie op social media.
- Ga niet in discussie met een leerling of ouder op social media.
- Schoolbestuurders, schooldirecteuren en overige leidinggevenden zijn altijd vertegenwoordiger van de stichting– ook als zij een privé-mening verkondigen. Bij twijfel niet publiceren.
- Medewerkers zijn persoonlijk verantwoordelijk voor wat zij publiceren.
- Medewerkers weten dat publicaties op social media altijd vindbaar zijn.
- Bij twijfel over een publicatie of over de raakvlakken met de stichting zoeken medewerkers contact met hun leidinggevende.
- De school zorgt ook digitaal voor een veilig klimaat en communiceert met medewerkers, leerlingen en ouders hoe zij dit doet.
- De school en / of de stichting legt vast welke maatregelen zij neemt bij digitale overtredingen van medewerkers, leerlingen en ouders en communiceert dit met deze doelgroepen.

Overig

- Het personeel kleedt zich volgens algemeen geldende fatsoensnormen waarbij het uitgangspunt is dat het gezicht vrij is. Hierdoor is de voorwaarde altijd aanwezig om direct te kunnen communiceren.
- Het personeel zorgt voor zichzelf volgens algemeen geldende gezondheidsnormen.
- Het personeel is zich bewust van de gevaren en valkuilen die het gebruik van sociale media met zich meebrengen en gaat daar zorgvuldig mee om. Houd er rekening mee dat het niet alleen gaat om de eigen gevoelens /ideeën en gedachten maar hoofdzakelijk om wat een ander (de leerling) ervaart : ongepast / ongewenst / onacceptabel.

O gezien

O akkoord

naam :

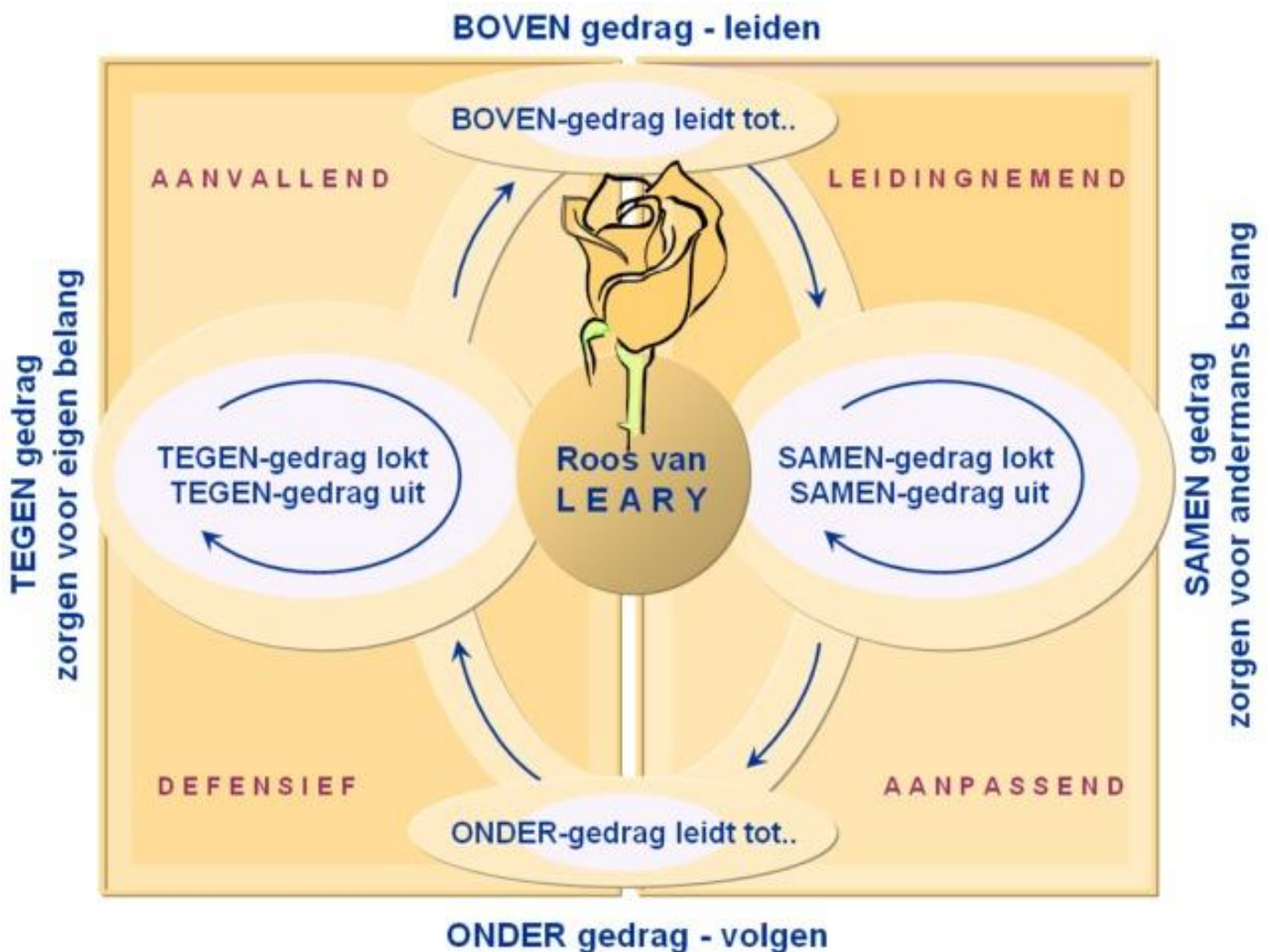
handtekening

..... , ... (plaats, datum)

De roos van Leary: gedragsbeïnvloeding

Gedrag lokt gedrag uit. Elke succesvolle leider kent dit belangrijke psychologische principe als zijn broekzak. Timothy Leary heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de patronen van gedragsbeïnvloeding. Hij bracht de neiging van de mens om aanvullend te reageren uitgebreid in kaart en vond uiteindelijk twee eenvoudige principes die hij vorm gaf in de 'roos van Leary':

- **Symmetrie principe:** Streven naar eigen belang (tegen) lokt datzelfde gedrag bij de ander uit. Streven naar gezamenlijk belang (samen) en leidt ook tot hetzelfde coöperatieve gedrag bij de ander. 'Tegen' duidt op een meer functionele instelling. Mensen met dit gedrag zullen zich vrij zakelijk opstellen en zijn niet primair gericht op samenwerken. 'Samen' duidt vaak op een mensgerichte instelling. Mensen met dit gedrag zullen zich over het algemeen vriendelijk opstellen.
- **Complementariteitsprincipe:** Het tweede principe luidt: leiden lokt volgen uit, en omgekeerd. In termen van Leary: boven-gedrag roept onder-gedrag op en onder-gedrag roept boven-gedrag op. Iemand die bovengedrag vertoont heeft de neiging zich dominant op te stellen. Iemand die ondergedrag vertoont heeft de neiging zich meer afwachtend, volgzzaam op te stellen.

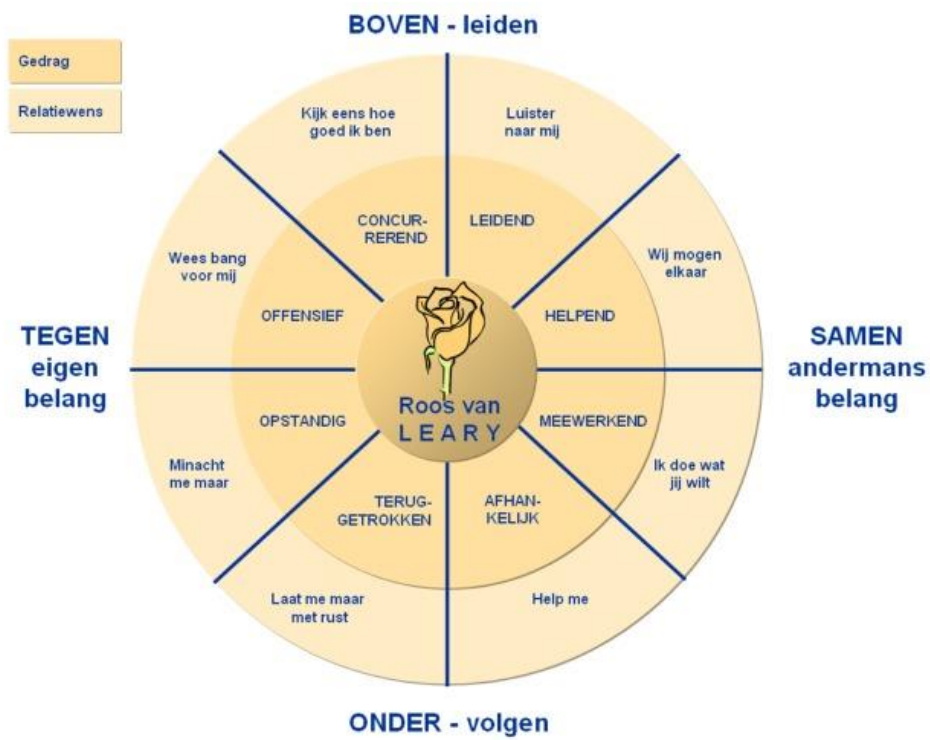

De hoofdrollen nader toegelicht:

- Een **leidingnemend** persoon is over het algemeen initiatiefrijk en vriendelijk. Hij of zij heeft oog voor de belangen van de ander en is tegelijkertijd doortastend. Leidingnemende personen zijn in de ogen van anderen vaak welbespraakt, hartelijk en joviaal. Andere typeringen die vaak van toepassing zijn; overtuigend, communicatief, aanwezig. In hun enthousiasme kunnen ze zich wel eens vergalopperen of te druk zijn. *Uitlokken van gedrag*: Als iemand zich leidingnemend opstelt, zeker als dit gedrag krachtig wordt ingezet, zal dat bij de ander aanpassend gedrag oproepen. Indien ongewenst, kan leidingnemend gedrag het beste worden weerstaan met aanvallend gedrag. Hierdoor wordt een leidinggevend persoon gedwongen zich defensief op te stellen.
- Een **defensief** ingesteld persoon is over het algemeen reactief en zakelijk. Hij of zij kijkt eerder de kat uit de boom en zal niet snel het initiatief nemen. Daarnaast is een defensief persoon over het algemeen vrij zakelijk ingesteld en stelt zich daardoor, vaak in de ogen van de ander, minder vriendelijk op. Defensieve personen zijn vaak afstandelijk, behoudend en stug. Door hun defensieve houding kunnen ze zich wel eens verongelikt voelen of klagerig overkomen. *Uitlokken van gedrag*: Als iemand zich defensief opstelt, zal dat bij de ander aanvallend gedrag oproepen. Indien ongewenst, kan defensief gedrag het beste worden weerstaan met aanpassend gedrag. Hierdoor wordt het initiatief bij de defensieve persoon gelegd en kan deze 'de schuld' niet afschuiven.
- Een **aanpassend** persoon is over het algemeen volgzaam en vriendelijk. Ze vermijden ruzie, zijn georiënteerd op het belang van de ander en laten het initiatief vaak over aan de ander. Aanpassende personen zijn vaak zachtaardig, bescheiden en invoelend. Andere typeringen die vaak van toepassing zijn; warm, trouw, coöperatief. In hun volgzaamheid kunnen ze zich wel eens wegcijferen of zijn ze soms naïef. *Uitlokken van gedrag*: Als iemand zich aanpassend opstelt, zal dat bij de ander leidingnemend gedrag oproepen. Indien ongewenst, kan aanpassend gedrag het beste worden weerstaan met defensief gedrag. Hierdoor wordt een aanpassend persoon gedwongen het heft in handen te nemen.
- Een **aanvallend** persoon is over het algemeen initiatiefrijk en zakelijk. Hij of zij handelt vaak uit eigen belang en niet uit dat van de ander of de groep. Aanvallend ingestelde personen zijn vaak streng, koelbloedig en autoritair. Andere typeringen die vaak van toepassing zijn; zelfverzekerd, uitdagend, dominant. Zeer aanvallend ingestelde personen kunnen bazig overkomen of hebben de neiging te commanderen. *Uitlokken van gedrag*: Als iemand zich aanvallend opstelt, zeker als dit gedrag krachtig wordt ingezet, zal dat bij de ander defensief gedrag oproepen. Indien ongewenst, kan aanvallend gedrag het beste worden weerstaan met leidingnemend gedrag. Hierdoor wordt een aanvallende persoon gedwongen zich meer volgzaam op te stellen.

Symmetrie principe

Op de horizontale-as zien we het symmetrieprincipe: samen-gedrag lokt samen-gedrag uit en tegen-gedrag lokt tegen-gedrag uit. Deze dimensie komt overeen met het Thomas-Kilmann-model. Tegen-gedrag is assertief gedrag gericht op eigen belang, samen-gedrag is coöperatief gedrag gericht op andermans of het gezamenlijk belang. Het symmetrie-principe illustreert waarom we bij beïnvloeding en conflicthanteringsstijlen niet primair naar assertief gedrag of duw-stijlen moeten grijpen: het wekt eveneens assertief gedrag op waardoor conflicten verharder of mensen afhaken.

Metafoor envelop:

Gedrag is communicatie. Gedrag is meer dan je ziet: het opvallende gedrag kunnen we als uitnodiging zien om op zoek te gaan naar de belevingswereld van de leerling

Een bijzondere metafoor: de envelop is het gedrag, de brief de beleving, de emoties van de leerling
 Sommige leerlingen hebben een duidelijk handschrift, anderen gebruiken een geheim schrift. Als opvoeders hebben we de boodschap om het handschrift van de leerling te ontcijferen.

Bijlage 5: Handelingsadviezen m.b.t. opvallend gedrag

Het bestuur CBO De Greiden heeft voor alle scholen het boek “**Gedragsproblemen in de klas van Anton Horeweg**” aangeschaft. In dit boek staan de gedragsproblemen, ontwikkelingsstoornissen en handelingsadviezen helder beschreven. Gedragsproblemen zijn interactieproblemen. Met goed klassenmanagement, heldere regels en afgeleide gedragsverwachtingen, positieve omgangsvormen, specifieke aandacht voor sociaal-emotioneel leren en groepsvorming kom je al heel ver. Het boek is geen kookboek met panklare recepten. Het is bedoeld om meer begrip, meer inzicht en een mogelijke denkrichting te geven op weg naar goed, ook voor de leerkracht te behappen passend onderwijs. Met dit kind, deze ouders en deze leerkracht en dit boek samen zoeken naar dat wat werkt. In het boek (en op de site) staat tips en adviezen beschreven op welke je kan handelen in de klas.

www.gedragsproblemenindeklas.nl